

KAZINCZY FERENCZ, MINT A KASSAI KERÜLETI NORMÁLIS ISKOLÁK KIR. INSPECTORA.

Kazinczy Ferencz anyja kívánságára, kit kinzott a gondolat, hogy benne nem lelhetne anyai örömét, mint más két fiában, elhatározta, hogy hivatalt vállal. Kényszerűségből, családja buzdításaira lépett megyei szolgálatba, pedig természete, szelid lelke sohasem vonzotta igazán, állandóan a forumra. Érdeklődött teljes életében a megyei gyűlések lefolyása iránt, résztvett minden fontosabb mozgalomban, de sokkal őszintébb, sokkal gyöngédebb természettel volt megáldva, semhogy a régi megye légkörében jól érezhette volna magát.

Már hivatalba lépése napján (1784. aug. 30) érezte a cselszövés, fortély, álnokság s irigykedés fulánkjait.

Zemplén vármegyében megüresedvén a vice-notáriusi szék, Szirmay Tamás,* vice-ispán, Kazinczy Ferenczet, kinek szorgalmát és mély tudományát már régóta ismerte, ajánlotta a rendekkel együtt a főispánnak a hivatal betöltésére. Mindenki örömmel fogadta Kazinczy jelölését, csak a főjegyző, hivatkozván a közszokásra, kérte a rendeket, hogy Kazinczy után tisztán forma kedvéért még Kaposy Mihályt s Pintér Istvánt is ajánlják. A rendek elfogadták az indítványt, de a főjegyző úgy fogalmazta meg a felterjesztést, hogy Kazinczy csak a harmadik helyen lett ajánlva. Az alispán kártya s poharazás közben irta alá a főjegyző által szerkesztett irást és Kazinczy a cselszövés áldozata lett, csak tiszteletbeli álláshoz jutott.

Ily keserű tapasztalatok mellett kezdte megyei közpályáját, de nem volt többé maradása Zemplénben, megragadta az első alkalmat, hogy onnét menekülhessen.

Szívesen vette a hírt, hogy Abauj vm. főispánja, báró Orczy Lőrincz, Kassán okt. 12-én tisztváltozó széket tartván, «kis barátját» szintén kinevezte tiszteletbeli aljegyzőnek.

1785. nov. 1-én lépett életbe az új rend, «hogy az országban a közdolgok német nyelven folyjanak.» A megyei tisztviselők közül sem az alispán, sem a főjegyző s rendes aljegyző nem tudott németül, s így a legtöbb munka Kazinczy vállaira nehezedett. Az érkezett német rendeleteket lefordította latinra, hogy megérthessék s a deákul fogalmazott felterjesztéseket lefordította németre, hogy felterjeszthetők legyenek. De szívesen dolgozott, örömmel végezte teendőit s ha ma-

* P. E. Szirmay Tamás «unoka testvére apámnak.» Társaságában tette meg Kazinczy első bécsi útját.

radt szabad ideje, «olvasgattam, verselgettem, fordítgattam, de nem kártyáztam s nem járam a korcsmát.»

Lélekölő volt e munka s Kazinczy mégsem zúgolódott, örömmel dolgozott, mert anyjának örömet szerezhetett. De csak addig maradt megyei szolgálatban, míg más, alkalmasabb, törekvéseinek megfelelőbb hivatal nem kínálkozott.

«A tudományi kar miniszteré báró Swieten Gottfried . . . elereszté a régi directorokat, és a nemzeti iskolák inspectorait, s ujakat választá. A kassai kerületben ifjabb Péchy Gábor helyébe, ki septemvir leve, directornak gróf Török Lajos nevezteték, s ez felmene Bécsbe szóval is venni a miniszter parancsait.»

Törököt már régi barátság, őszinte szeretet fűzte Kazinczyhoz, 1783. nov. 2. találkoztak először Tályán. Kazinczy oly nagyra becsülte az együtt eltöltött perczeket, hogy e nap évfordulója «azóta fel nem virradt,» hogy meg nem ünnepelte volna. Nőtt barátságuk, midőn gróf Török Lajos 1784. jan. 16. felvette Kazinczyt a kőmives társaságba s arczára nyomá «első csókját.»

Az új rend értelmében a tankerületi főigazgatók mellé egy inspector is kineveztetett a nemzeti iskolákhoz. Török saját kineveztetését ment megköszönni Bécsbe, midőn Swieten felszólítására, kit óhajtana kerületébe inspectornak, Kazinczyt kérte maga mellé.

«Adassa be tehát vele esedezését, mondá Swieten. Török tudatá velem, mi történt, s én felküldém azt, mihelyt levelét vettem.»

A beadott kérvényt kedvezően intézték el s gróf Török Lajos 1785. nov. 11. bevezette Kazinczyt új hivatalába.

Örömmel, lelkesedéssel foglalta el új hivatalát: « . . . elvonatlatni a kedvetlentől ahoz, a mi nekem mindennél kedvesebb volt; minden vallásbeli honfiak nevelésére hathatni, s oly kiterjedésű megyében, mint a mely reám várt, s Szepes, Sáros, Zemplén, Ungvár, Bereg, Gömör, Torna, Abauj, Borsod, Heves vármegyékből állott, s a Jász és Kis-Kún kerületekből: az a kinézés oly kedves, oly csalogató vala, hogy annál én kedvezőbbet álmodni sem tudtam.»

Örült, hogy megszabadult az unalmas másolástól, a jegyzőkönyvek vezetésétől, oly foglalkozáshoz jutott, mely legjobban megfelelt vágyainak, szorosán összefüggött élete céljával.* Önálló működési tér nyílt meg előtte, hol legtöbbet használhatott kedves nemzetének. Tanítója, vezetője lett az eddig elhanyagolt népnevelésnek, az ország

* «Te tsak ugyan nálam szerentsésebb vagy — írja Horváth Ádám 1789. jan. 9. Kazinczynek — hogy hivatalbeli foglalatosságid egy természetűiek azzal a tárgyal, mellyre velem együtt a haza szeretetébül magánosan is dolgozol . . .»

egynegyed részének ifjú nemzedéke az ő gondjaira bízott. Terhes, felelősséggel teljes hivatal, de Kazinczy megérté s teljesíté magasztos feladatát, hiszen egész életében megmaradt nemzete tanítója, egész életében az ifjabb költők jóakaró mestere s sokáig az egész magyar szellemi élet központja.

De a mily szeretettel, lelkesedéssel látott a munkához, ép annyi akadálylyal, balitélettel kellett megküzdenie.

A közös iskolák intézménye, amelyekben a religio mind egy, mind más részről ugyanazzal a szabadsággal taníttathatik, mint a különös oskolákban taníttatott; a világi tudományok pedig kalv. gyerekeknek cath. tanító által s a cath. gyerekeknek kalv. tanító által minden vallásbeli megsértődés nélkül taníttathatik, bár II. József császáer egyik legnemesebb, tiszteletre legméltóbb gondolata volt, mégis egyetlen felekezetrél sem találta meg azt a méltánylást, melyet alapjában megérdemelt.

A kiadott rendeletekben először követel az államhatalom jogot, hogy szava legyen leendő polgárai nevelésében. Ideális intézmény volt ez, mely először szakít a multnak politikájával, mely nem elkülöníteni akarja a különböző felekezeteket, hanem lerombolni törekszik a választófalakat, melyek századokon át vallás szerint csoportosították, osztályozták a polgárokat, hiszen eddig csak hithú embereket neveltek az iskolában, ki a más vallásúban sokszor politikai, sőt személyes ellenfelét is látta.

Aránylag nagyon kevesen gyűlöltek az új intézményt, mert a német nyelvet vitte az iskolákba — az ellenszenvnek sokkal anyagibb, kevésbbé ideális alapja volt.

A katolikusok nem szívesen látták a kálvinista Kazinczyt oly állásban, melyet eddig egy kanonok töltött be; a reformátusok nehezteltek, hogy Kazinczy nem mozdítja elő vallási érdekeiket ott is, hol nem tehetta. A katolikusok zugolódtak, hogy a kinevezett Inspector egy kanonok præbendájából huzza fizetését; a reformátusok vallástalanságot láttak abban, ha Kazinczynak egy eddig tisztán felekezeti iskolát (pl. miskolci) is sikerült közössé tenni.

Kazinczy maga is tudta, mily vádakkal illetik, de sohasem habozott nyíltan bevallani, miben áll meggyőződése, mit tart helyesnek: «Sie kennen meine Grundsätze, mein Bruder, — írja 1787. decz. 17-én Kovachich Mártonnak — oder vermuthen es wenigstens, denn ich bin ein von allen Religions Parthoien entfernter Christ, der einen jeden glauben lässt was sein Gewissen für Wahrheit erkannt...»

S ily meggyőződésű ember felelt meg legjobban abban az állásban, melyet Kazinczy betöltött. Függetlenül minden felekezeti befolyástól töltötte be hivatalát, igazságot szolgáltatott mindenkinek, pár-

tatlanul ítelt minden felmerült kérdésben. Nem törődve az ellene táplált haraggal, lépten-nyomon kimutatta, hogy meggyőződésből szolgálja a közös iskolák intézményét.

Ma persze más szemmel nézzük II. József császárnak az iskolákra vonatkozó reformjait, s hibáztatjuk, hogy a német nyelvet még az elemi iskolákra is rákényszerítette. De elfelejtjük, hogy maga az ország tekintélyes része a magyar nyelvet képtelennek tartotta valamely komoly, tudományos mű megírására, képtelennek tartotta a műveltebb társalgásra is. A kik a német nyelv ellen küzdöttek, nem a magyar érdekében harcoltak, hanem a latin nyelv jogosultságát védték.*

Csak elenyésző csekély még azok száma, kik megpendítették a magyar nyelv jogait, kik hitték, hogy nyelvünk nem veszett még ki, kik mertek bizni egy jobb jövőben. De mennyi kétely fért e reményhez, mily kétséges volt a hit! Még egy báró Prónay László is, ki pedig «fanaticus becsülője . . . a Hazai nyelvnek, s mind azoknak, a kik azt a végső felejdékenségből oltalmazzák,» egyike a tiszteletre legméltóbb hazafiaknak, ily szókra fakadt 1788. jun. 13-án Kazinczyhoz intézett levelében: «Áldom én az Úrban, Nemzetünk Gondviselését, a ki épen Nevünk, nyelvünk hanyatlásával, azt végső elenyésztetűl, illy gyökeres Hazafi felébresztésivel, hatalmasan fentartja,» és «de annyival emlékezetesebb lészen az Úr kihatósága: ha porrá ítelt, s már sirba tett nyelvünket életre vissza hozza.»

Ily körülmények közt, midőn csupán az írók kis csapata hisz törhetetlenül a hazai nyelv felvirágoztatásában, perczig sem csodálkozunk, ha II. József császár a magyart mellőzve, a németet tette az ország hivatalos nyelvévé s mint ilyent kötelezővé minden iskolában.

Kazinczy bizott a magyar nyelv boldogabb jövőjében, de nem ítélte el II. József császár törekvéseit, szívesen állott az új intézmény szolgálatába. «Vádlának, s még a jók is, hogy feledém kötelességemet a hazához, midőn azon nyelv tanulását sürgetém, mely előlni ké-

* Gróf Zichy Károly, osztrák állam-miniszterről Kazinczy a P. E.-ben maga említi: «nem akará a magyar nyelvet», nem hiszi, «hogy magyarul úgy lehessen valamit «feltenni», mint németűl vagy deákul. Bodnár Antal, a lőcsei gymn. tanítója, 1805. Kisasszony havának 3. napján ezeket írja, visszaemlékezvén II. József korára, Kazinczynak: «. . . a magyar nyelv csinosításáról vagy gyarapításáról, hallani sem akartam, nevettem, kicsufoltam mindazokat (alázatosan engedelmet kérek, a tekintetes urat is), a kik a magyar nyelven költeményezéseket vagy akármí más nevezetes munkákat írni iparkodtak, úgy levén elhitetve, hogy csak azok irnak magyarul, a kik deákul nem tudnak írni.»

szüle a mienket... Nem értém vádlóimat, de nem hiszem, hogy annak nézhessenek, ki hideg volt valaha a nemzet nyelvéhez.» Főlöleges volt Kazinczynak még ennyit is védelmére felhoznia. Hivatalt vállalt II. József uralkodása alatt, elhagyta megyei szolgálatát, hol német felterjesztéseket szerkesztett s a nemzeti iskolák Inspectorá lett, mert hazájának, nemzetének itt tehetett igazán kiváló szolgálásokat.

Kazinczy a kellő tapintattal fogott fontos hivatala betöltéséhez, figyelemmel volt mindig a felekezetek féltett jogaira, nem erőszakkal, hanem türelmes bánásmóddal iparkodott ellenszenvöket legyőzni. A haragot, melylyel a különböző felekezetek a közös iskolák intézménye ellen viseltettek, nem csekély részben növelte az, hogy eddig az iskola igazgatója mindig valamely felekezet lelki pásztora volt, most pedig «az összekapcsolt iskolákban ne papok, hanem világiak viseljék a directorságot.» Kazinczy ismerte a méltatlankodást, melyet a rendelet eme pontja előidézett s módot keresett a felekezetek ebbeli féltékenységének csökkentésére. A hol szükségét látja, kész a rendelettől eltérni: «Szepes és Gömör vármegyékben egynehány helyen bátorkodtam elkállni ettől a rendelestől s a communitás kívánságokra mind a két felekezetnek lelki tanítóját egyenlő tekintettel s hatalommal neveztem annak.» Ha pedig valamely községben csak az egyik felekezetnek volt papja, úgy az lehetett az iskola igazgatója, de meléje a másik felekezetből egyenlő hatalommal világi is rendeltetett. A rendelettől való ily eltérésekért azonban magára vállalja «a megfelelés terhét, ha vádoltatnék.»

Sok zaklatásnak, bizalmatlanságnak volt Kazinczy kitéve, de szivesen szolgált felvilágosítással azoknak, kik nem tudták, miben áll a közös iskolák intézménye. Ma, midőn minden téren dicsekszünk műveltségünk, szellemi életünk rohamos haladásával, hány ember van, ki nem tudja, mi a különbség állami s nem állami intézet közt! És hány ember lehetett e korban, kinek fogalma sem volt az új rendről, ki Kazinczyhoz fordult magyarázatért! Az ország egyik legnevesebb embere, gróf Eszterházy Károly, egri püspök, még 1788. máj. 14. is ily kérdéssel fordul Kazinczyhoz: «De hogy világosan irjak, éu, mivel erről soha resolutio nem küldetett, most sem tudom, mi légyen az közös iskola? miben álljon ennek igaz mivolta, mineműek tulajdonságai? és mire való?»

És Kazinczy készséggel felelt a hozzá intézett kérdésekre, ha pedig levélben nem tudta a szükséges felvilágosításokat megadni, útra kelt, hogy szóval oszlassa el a bizalmatlanságot.

Hivatalának természete különben már magával hozta a gyakori utazásokat. A felállított iskolák meglátogatása, a községekkel való

tárgyalás, melyekben közös iskolák állítottak fel, a felmerült panaszok elintézése sokszor fárasztó, hónapokig tartó utazásokra készíteték Kazinczyt. Néha alig piheni ki az egyik út fáradalmait, már is a másikra indul:

Tegnapelőtt jöttél, 's már viszketsz útra Kazinczy?

Tudja mikor látlak Tégedet újra megint? . . .

Bár nem igen rég jött, csak menjen az útra Kazinczy:

Útjában legszebb verseket írni szokott.*

Könyvekkel, iráscsomókkal megrakva indul útra. 1788-ban Dugonics Etelkáját viszi magával, «a' kocsiba azzal töltém időmet». Útközben aztán felkeresi barátait, kikkel irodalmi kérdésekről vitatkozik, hiveket toboroz az elhanyagolt magyar nyelv kimivelésére, gondolkodik az eszközökről, melyekkel a nemzeti iradalom fellendülését előmozdíthatná. Leveleiben azokhoz szól, kik törhetetlenül bíznak egy jobb jövőben; utazásaiban a közvetlen érintkezés által a kételkedőket győzi meg, hogy nincs még elvesztve minden, hogy a jobb jövőnek be kell következnie.

Kazinczynak sokszor a legkényesebb dolgokban kellett bíraskodnia, de «pártjára kelvén azoknak, a kiket erőszak vagy ravaszkodás nyomott; . . . szeretve azóktól, a kik, míg nem láttak volt, tőlem rettegének, s elhintve szavam és példám által a jó magvait, mely gyönyörű, mely irigylendő sors juta itt nekem.»

Különösen egy esetre hivatkozik szeretettel Kazinczy, mely legjobban mutatja, mint gondoskodott a valódi érdem megjutalmazásáról.

1787. január havában tett szepesi útja alkalmával Hobgárd nevű városkába érkezik, hol az iskolában példás rendet s kitünő előmenetelt találván, a derék tanítót a városi tanács jelenlétében magasztalásokkal halmozza el. Ámde a tanító s tanács minden sikert, érdemet a plébános eljárásának, feláldozásának tulajdonít, ki szabad idejét az iskolában tölti s a szegény gyermekeket a szükséges könyvekkel ellátja, megtudja egyuttal, hogy a nem régen dühöngő tűzvész teljesen elpusztította a községet, a nép koldusbotra jutott, de a plébános mindennap, délelőtt s délután kenyérszeleteket osztogat a szegényeknek.

A jó példa, e nemeslelkű gondolkodás annyira meghatja Kazinczyt, hogy hazaérkezése után az érdemes plébánost Swietennek s Pásztornak különös kitüntetésre ajánlja. Kazinczy közbenjárásának

* Baróti Szabó Dávid «T. Kazinczy Ferencz barátomhoz!» 1787. 9bris intézett költői levele.

megvolt a maga eredménye, megérkezett a helytartótanács 1787. aug. 9-én kiadott rendelete, hogy az alispán «Ludvig János hobgárdi plébánosnak a legfényesebb gyülekezetben függeszse nyakába az arany érdempénzt».

1789. évi utazásai irodalomtörténeti szempontból is fontosak. Szerzett tapasztalatait, benyomásait leírta s közölte az Orpheusban. Leírja útját Miskolcra, Kassára, Kassát, Egert s Füredet. Nem adja a látott dolgok száraz leírását, inkább érzéseit festi, melyek lelkében valamely vidék látásánál ébrednek. Míg Miskolcra sárgulni kezdő vetései, zöldelő rétjei, a gazdag szüretet ígérő szőlők Rousseau-féle gondolatokat ébresztenek lelkében, addig a Forró s Szina közt elterülő környék, hol az utas csak elsonkított, félig kiegészített tölgyfákat, kiirtott erdőket láthatott, Klopstockot juttatja eszébe, ki az áruló Judásnak bizvást ezt a környéket adhatta volna birtokul. A városok, falvak lakóit röviden, egy-egy elejtett mondással, velük folytatott rövid beszélgetésekben jellemzi. Bacsányiról, Baróti Szabóráról, gróf Eszterházy Károlyról, Szaitz Leóráról, Horváth Ádámról annyi fontos, annyi aprólékos dolgot jegyez fel, hogy ez uti leveleiben nem egy fontos adatot őrzött meg az irodalomtörténet számára. Könnyed, világos nyelven írt, hiszen e korban még távol áll azon ponttól, hogy keresse az idegenszerűséget, teleszőjje beszédét idegen szólásokkal. Kazinczy, kinek egyik legfőbb vágyát képezte, hogy minden irodalmi műfajra a magyarban is legyen példa, itt elérte célját: mesteri példákat adott az eddig elhanyagolt utazásleírásokra.

Ha pedig utazásai alatt, vagy hosszas levelezés után sikerült eloszlatni a kételyeket, még hátramaradt mindig a tanító kinevezése s az utasítások, tanácsok megadása, melyek szerint a gondjukra bízott ifjúságot vezessék.

A tanítók alkalmazásánál első sorban tekintetbe vette, hogy a kinevezendő egyén bírja-e a *magyar* nyelvet! S itt kezdődik Kazinczy igazi érdeme, itt mutatta meg, mennyi szolgálatot tehet egy igazi hazafi a hazának, ha szomorú időkben nem passiv ellentállást fejt ki, hanem munkálkodik, dolgozik. Mily körültekintő volt emberei megválasztásánál, mutatja Gyöngyös város tanácsához intézett levele, midőn az Rothkrepf József nevű embert ajánl a megüresedett tanítói állás betöltésére: «Rothkrepf uramat — írja Kazinczy — ez iskola mellé annál készebben fogadom be, a' menyiben bizonyosabban hiszem azt, hogy ezen városi tanács a' nevezett praeparandus beajánlásában annak alkalmas voltát tartotta szemé előtt, noha idegen hangzású neve olytán gyanúsításra ragadhatna, hogy anyanyelvünket talán nem érti. Melly vélekedésem, hogy ha nem volna helytelen, arról halaszthatatlanul kérem magamat tudósíttatni».

Minthogy minden munka elvégzése egyedül Kazinczy vállára nehezkedett, sokszor annyira túl volt terhelve, hogy alig maradt ideje csak pár szót is váltani barátaival.¹ Már az 1787. év végén várja, hogy szaporitják a személyzetet s legalább némileg megoszlik a gond, fárasztó munka: «Sie haben von mir einst die Übersicht meiner National Schulen verlangt. Die würde ich Ihnen mit vieler Freude überschickt haben, allein ich wartete erst die Ernennung meiner Schulvisitatoren und Cancellisten ab. Jetzt würde gewiss die ganze National Schulen Inspection meines Districtes ein sehr trauriges Personale ausmachen, wo ich als Ober Aufseher von dem 4-ten Theile Ungarns ohne einen Vice, ja ohne einen actuaire, ohne Cancellisten manipulire, da doch mein Amt eines der Ansehnlichern Stationen ist.»

A mily óvatos volt a tanítók alkalmazásánál, hogy mindig a legmúltóbbak nyerjék el az állást, ép olyan megfontolt eljárást követett el a visitatorok kineveztetésénél is. Kiprobált erőket s lelkes hazafiakat óhajtott látni közvetlen közelében, kiktől elvárta, hogy buzgón, lelkiismeretesen teljesítik hivatásukat, kikről tudta, hogy lelkesedéssel szolgálják a hazai nyelv ügyét.

Megmozdít minden követ, hogy az ő jelöltjei nyerjék el a visitatori állást.

1789. szept. 22. tudja meg, hogy «a Visitatorok iránt való Re-präsentatio már felment», de nem elégszik meg az írásbeli felterjesztéssel, mely az ő jelöltjeit ajánlja,² hanem 1789. okt. 18-án Bécsbe indul, hogy Swietennel s Pásztoryval leendő «Subalternusai» kineveztetése ügyében tanácskozzék s befolyását azok érdekében érvényesítse.

Különösen Ivánkai Vitéz Imre s Wályi Endre kineveztetését mozdította elő. Mindkettő lelkes védője a hazai nyelv jogainak, mindkettő felbuzdulva Kazinczy példáján lépett az írói pályára. Az első a M. Museum harmadik negyedében közöl először mutatványokat a Duschból fordított «A tiszta és nemes szeretet ereje» című regényből; ³ a második Wieland Psalmusait fordítja. Wályi Endrét különben

¹ 1788 szept. 27. ezeket írja Br. Id. Ráday Gedeonnak «... Szabóhoz lehetetlen vala tegnap óta mennem, annyira elfoglal hivatalsbeli munkám, mind tegnap, mind ma posta napom lévén...»

² 1789. szept. 22. Pethő Jakab ezeket írja Kazinczynak: «A visitatorok iránt való Re-präsentatio már felment... Reménylem, ily módon az Urnak kívánsága a közhaszonra czélozó magyar Nemes szíve megnyugasztaltatott».

³ E fordítás hivta fel Kazinczy figyelmét Vitézre, nőtt barátságuk, midőn Vitéz 1789. aug. 18-án már levéllel keresi fel Kazinczyt: «Ha a Tekintetes úrnak személyét, anyanyelvünkhöz s az édesebb tudományokhoz

egyszer már megdicsértette «a Consiliummal a magyar nyelv tanításért».

Ily buzgó, lelkes hazafiakból állítja össze hivatala személyzetét, ily emberek fogják vele a felelősséggel teljes hivatal fáradaimait megosztani.

Vége megérkezett «a Cancellárián 4-a 9bris publicált Resolutio», megérkezett a kinevezés s Kazinczy méltó fényvel, gyönyörű hazafias beszéddel vezette be a kinevezetteket hivatalukba.

A kassai kerület egyuttal öt «szakaszra» osztatott, melyek mind-egyikébe egy-egy Visitator rendeltetett: «Egyiknek lakása Eger, és ennek kerülete der Heveser Kreisnak, az az Heves vármegye, a Jászság és Künság nevezetett. Ez Ivánkay Vitéz Imre úr, a ki Duschnak Oresztesét fordította; ki jött az Kassán 1787 in 8° — a másik a Borsoder Kreis. Ez Gömör, Borsod és Torna vármegyét foglalja magában. Wályi András benne a Visitator, — a harmadik a Zipser Kreis, Lőcsén fog lakni Urbán András és Szepest és Sárostr birja, — a negyedik Polyánkai Péter Ungváron, Ung és Beregh vármegyében — az ötödik Janusek József Ujhelybe; Zemplén és Abaujból».

A kinevezettek hivatalos czime: Scholarum Nationalium Districtus Litterarii Cassoviensis Regius Visitator. Főszolgabírói ranggal s 600 frt fizetéssel alkalmaztattak. Kazinczy fizetése 1500 frtra emeltetett, használhatta a consiliariusi czímet, mely azonban «engem nem csiklanda».

Érdemes meghallgatni a buzdító s Kazinczy gondolkozását, törekvéseit, mélyen jellemző beszédét, melyet 1789. decz. 20-án tartott, midőn a kinevezett Visitatorokat hivatalukba bevezettette. Megemlíti, hogy a rendeletek követelik a német nyelv tanítását: «Doch haben sie dabey denen Localvorstehern, Lehrern und Eltern zu erläutern, dass der die Absicht Sr. Mayestät verkennen würde, der glauben könnte, dass man die Verbreitung der deutschen Sprache zum Untergange der Innländischen, besonders aber der Ungarischen betreibt. Nie war dies der Wunsch der Regierung. Es ist zur Zierde des Thrones Sr. Majestät, dass unter ihm verschiedene Nationen ruhen; und ausser dem, dass die ungarische sprache in dem gemeinschaftlichen Leben unentbehrlich ist, so ist sie auch aus philosophischen Rücksichten werth fortgepflanzt zu werden. Sie liefert den Ungarischen Grossmuth und Stolz, die Quelle heroischer Thaten, womit Atila, Ludwig, I. Andreas der 2-te, Matthias Hunyadi und M. Theresia

világossá tett buzgóságát esmérni — imádni szerencsém nem lett volna: egyszerre aludt volna el bennem mind az az említett vágyódás, mind a Litteratori pálya-futásra unszoló kívánság».

feindlichen Waffen trotzten und Europas Schrecken wurden, künftigen Generationen über; sie ist unter allen lebenden (wenn Sie die üppig wollüstige Italienische ausnehmen) die schönste; reich, melodisch und original. Schenken Sie Ihr vielmehr (in so weit es andere Gegenstände erlauben) Ihr besonderes Augenmerk, und cultiviren Sie durch ihre Cultivation den Geschmack und den Geist der edlen Nation, der zur völligen Blüthe der Wissenschaften — ich brauche hier den Ausdruck unseres grossen Præsidenten (ez B. Swieten ó Exc.) — nichts anders fehlt als allumirt zu werden.

Aus der eben-berührten Rücksicht empfehle ich Ihnen zugleich die Kenntniss der Ungarischen Geographie und vaterländischen Geschichte. Das Andenken an die Helden Tugenden ihrer Voreltern muss in jedem Ungarn, der über seinen Namen stolz ist, den National Charakter, Grossmuth, Tapferkeit und Patriotismus anflammen; und die Geschichte unseres Vaterlandes könnte in den Händen eines philosophischen Geschichtschreibers fast so lehrreich werden, als die Geschichte der Griechen und Römer, den grössten Mustern, die die Menschheit vorzuweisen hat.»

Ime a II. József idejében hivatalt vállalt Kazinczy hivatalos beszéde. Mily nemes gondolatok, mily igazi kijelölése egész iskolai tanításunknak: erős hazafiságra oktatni a gondjainkra bizott ifjúságot!

Kazinczy beszédét célzatosan elküldte Péczelinek, hogy Mindenes Gyűjteményében közölje. Péczeli egyike volt azon keveseknek, kik az új rendben «idővel mind a' nyelvnek, mind a' Nemzetnek eltöröltetését» látták. Fájt lelkének, hogy egy Kazinczyt látott az intézmény szolgálatában, de kibékült, midőn meggyőződött, hogy barátja ily hivatalban is fontos szolgálatot tesz a hazának. Péczeli folyóiratának 1790. jan. 20. kelt számában már elismeréssel szól Kazinczy működéséről: «Ha mindenütt így cselekednének, úgy kedves nyelvünk talán nem halna meg oly hamar: de hány Kazintzyk vagynak a' Hazában, s' hányan lesznek ezután? Sok helyen már azt is megparancsolták, hogy a Magyar Orthografiát ne tanítsák; mert nem szükség, hogy a gyermek Magyarul tudjon írni.»

Kazinczy azonban nem elégszik meg az egyszerű hirlapi közleménnyel, magyar és német nyelven kiadja az egész beszédet, melyet aztán elküld a főuraknak, melylyel az egész országot elárasztja, «annyival inkább, mivel a mint hallom, a Pesti Tudom. Kerületben csak a német nyelv sürgettetik».

«Látod édes Hazafi társam — fejezi be Péczelihez intézett levelét — hogy a Normális Oskolák célja nem az, hogy a magyar nyelv eltöröltessék, mert ezt én ex cathedra S. Petri, az az ex offo paran-

tsolom . . . Azonban azt sem hallgathatom el, hogy én a Vármegyének Magyar Leveleket küldök *ex offio*, a Consiliumra menő írásomat kénytelen vagyok Németül tenni».

Ha II. József császár csupán a magyar nyelvet mellőzte volna, úgy nagyon sokáig kellett volna várni, hogy a magyar nemzet érezze a törvénytelen állapot következményeit. Megbántotta azonban a nemességet, midőn nem tisztelte százados kiváltságait s megbántotta az utolsó paraszt vallásos meggyőződését egyházi reformjaival. Az egész nemzet szabadon lélegzett fel, midőn halála hírért vette.

Kazinczy 1790. márcz. 1-én tudta meg, hogy meghalt II. József és már márczius 8-án megírja a «Hadi és más nevezetes történetek» szerkesztőségének, hogy a nemzet csak úgy boldogulhat, csak úgy haladhat előre, ha «mindenek felett az kívántatik meg, hogy az Oskolákban Magyar nyelven taníttasson az Ifjúság . . . Tanuljunk deákul; sőt tanuljunk németül is, s ha reá érünk frantzul, anglusul s olaszul is; de szemeink mindenek felett oda legyenek függesztve, hogy a Magyar legyen az első és közönséges és hogy azt a német, tóth, rátz és oláh gyermek egyaránt tanulja, valahol tsak benne mód legyen.»*

Azonban nemcsak a nemzet szive dobbant fel II. József halála hírére, elérkezett a felekezetek részére is a régóta várt pillanat, melyben régi jogaitat visszaszerezhetik. Gyűléseket tartanak, megbeszélik a sérelmeket s követelik, hogy a régi rendszer visszaállíttassék. A püspökök titkos körleveleket intéznek minden espereshez, hogy «sine strepitu tartson gyűlést. és csinálja meg a Districtualisok Gravamenjeit».

Sejti Kazinczy, mi lesz következménye, ha sikerül a régi rendszer hiveinek uralomra jutnia. Tudja, hogy elveszti állását, de megborzad a nemtelen eszköztől, melylyel esetleg továbbra is megtarthatná állását. Csak vallást kellett volna változtatnia, mint sok társa s alárendeltje.

«Wályi, azt hallom, Pápistává lett. Ezen csodálkozom. Én ugyan sokért nem lennék Pápistává; de ellenben ha Pápista szüléktől származtam volna, ha szintén azt találnám is hinni, a mit a Kalvinisták hisznek, Kálvinistává nem lennék. A' becsületes ember minden Religio nevezeti alatt meg-fér; s' 100 Convertita között nints egy, a' ki vagy magát, vagy azokat a' kikhez állott, vagy mindkettőjüket meg ne tsálná. Legkevesebbet vesz az a felekezet, a melyet a' Proselyta elhagy.»

* Ezen időtől kezdve mind izgatóbb hangon szól Kazinczy a nemzeti nyelv érdekében. Márcz. 25. már ezeket írja: «Gyalázatjára van nyelvünknek, hogy tsak németül és deákul dolgoztunk».

Nyugodtan néz a jövő elé, csak ritkán sóhajt fel: «Úr Isten, mi lesz belőlünk».

Győzött végre az ellenfél, Kazinczyt felmentették állásából, mert hivatalát ezentúl megint csak kath. vallású ember töltheti be.

Ingerültség s keserűség nélkül számol be a barátaihoz intézett levelekben: «Én úgymint a ki Calvinus Jánost hiszi a Jesus Christus leghivebb követőjének, nem a Római pápát, az az, a ki kálvinista Anyától származtam és már most ebből másra térni sem nem akarok, sem illendőnek nem tartok, hivatalomtól tegnap vettem bútsut, egy 1-a ápril 1791. No. 5343. költ parancsolat ereje mellett. Kassai apácza tanítóim csaknem sirtak, ha bár Kálvinista vagyok is. Férfi tanítóim férfiúi komolysággal váltak el».*

Csak anyját sujtotta mélyen a hír s kérve kérte fiát, hogy más hivatal után nézzen. A sok csalódás azonban annyira fájt Kazinczy lelkének, hogy többé nincs kedve semminemű hivatalt vállalni. Végre családja, különösen András nagybátyja rábeszélésére, Bécsbe utazik. Megköszöni Swieten atyai jóságát, de «hivatalba lépni többé nincs kedvem; egyedül anyám akaratát teljesítem, midőn most ide feljövök».

Kazinczyt megfosztották hivatalától, melyben oly fontos szolgálatokat tett a nemzetnek, de nem veszté el a jövőben való hitét. Hivatala sokszor elvonta a legkedvesebb foglalkozásától, ezentul szabadon élhet legfőbb céljának: reformálni, irányt szabni az egész magyar szellemi életnek.

CZEIZEL JÁNOS.

A GYAKORLATI TANÁRKÉPZÉSÉRŐL.

Az orsz. középiskolai tanáregyesület kolozsvári köre népes gyűlésben foglalkozott febr. hó 7-én a gyakorlati tanárképzés ügyével.

Még novemberben bizottságot küldött ki a kör arra, hogy az készítse a közoktatásügyi miniszterhez feliratot a helyben alakítandó gyakorló középiskola tárgyában. Akkor a részletes tanácskozást a kör a felirat tárgyalása idejére halasztotta. A bizottság azonban maga nem vitatta meg a feliratot, csupán irányelveket állapított meg Csengeri János dr., a felirat szerkesztésével megbízott részére s az így készült feliratot tagjai szólásjogát fentartva, hozta a kör elé.

Csengeri János dr. felirati javaslatában azt fejtegette, hogy a

* Kazinczy 1791. április 19. Döme Károlyhoz intézett levele.